

KRIMINALITET URBANIH SREDINA – URBANO NASILJE

CRIME OF URBAN AREAS – URBAN VIOLENCE

Vjekoslav Vuković
Mirzo Selimić

SAŽETAK

Šta uzrokuje kriminalitet urbanih sredina, posebno koji prerasta u nasilje, što je to njegov okidač, kada mirni prosvjedi prerastaju u nasilje, u čemu se ogleda uloga suvremenih komunikacijskih tehnologija. Neka su od pitanja na koja ćemo ovim radom pokušati dati odgovor.

Ključne riječi: urbano nasilje, neredi, društvene mreže

Key words: urban violence, riots, social networks

ABSTRACT

What causes urban areas crime, especially turning into violence, what makes his trigger, when peaceful protests turn violent, what is reflection of modern communication technology. Some of the questions that this paper will try to give an answer.

UVOD

Većina zemalja članica Europske Unije, i nečlanica na europskom tlu i šire, posvećuje sve veću pozornost rapidno rastućem fenomenu popularno zvanom urbanom nasilju ili kriminološki promatrano, kriminalitetu urbanih sredina. Prvi zvanični dokument koji ukazuje na rastuću zabrinutost ovom pojavom nastao je na 31. Konferenciji ministara pravde u organizaciji Vijeća Europe (Beč, rujan 2012), kojom prigodom su ministri izrazili zabrinutost porastom intenziviteta kao i vremeniski neočekivanih izbijanja kolektivnog nasilja, posebno u nekim glavnim urbanim zonama unutar Europe.

Činjenično je prepoznato da je postojeća ekonomska i socijalna kriza, a s kojom su se suočile mnoge europske zemlje, pogoršala uvjete života njihovih stanovnika, a posebno socijalnu klimu i osjetljivost u urbanim zonama.

Poticatelji su često pripadnici organiziranih kriminalnih skupina koji stoje iza izbijanja nasilja, te koji poradi provedbe vlastitih ciljeva, zlouporabom mirnih demonstracija ili okupljanja, narušavaju temeljne demokratske principe, socijalnu koheziju i toleranciju na kojima počiva europsko društvo.

S druge strane, korištenje suvremenih tehnologija, interneta, društvenih mreža kao i određenih komunikacijskih sustava za razmjenu poruka (*instant messaging*), prepoznato je kao potencijal počinitelja nasilja u dijelu organiziranja, brzine prijenosa informacija, pripremnim radnjama ali i kao veliki potencijal istražnim tijelima u cilju prikupljanja i osiguravanja elektronskih dokaza o poticateljima i počiniteljima kaznenih djela iz domena urbanog nasilja. Moramo navesti činjenicu da opis bića kaznenog djela urbanog nasilja u svojoj samostalnoj opstojnosti ne postoji, no teškim narušavanjem javnog reda i mira, koji prerasta u nasilje, posebno ukoliko se artikulira govor iz mržnje, nastaje čitava lepeza kaznenih dijela iz domene organiziranog kriminaliteta.

Upravo organizacijske elemente dokazujemo prikupljenim elektronskim dokazima koji upućuju na mrežu, način organiziranja kao i poticatelje ovih teških dijela, a što zapravo danas predstavlja suvremeni izazov za cjelokupan pravosudni sustav. Naime, s jedne strane promatramo

temeljna ljudska prava zajamčena Europskom Konvencijom, pravo na slobodu govora, pravo na udruživanje i okupljanje³¹³ dok s druge strane sustavno moramo promatrati i djelomično „kontrolirati masu“, upravo nadzorom i praćenjem njihovih komunikacija kako bi se spriječila bilo kakva eskalacija koja može imati i smrtno posljedice. Najranjiviji dio je mlađa populacija koja nas tjera da se krećemo na granici društveno prihvatljivog ponašanja, kontrole ovog ponašanja suvremenim sredstvima nadzora i temeljnih ljudskih prava i sloboda. Ovu mjeru danas je teško pronaći i mnogi autori još uvijek imaju različite poglede.

Ovim stručnim člankom pokušat ćemo iznijeti neka komparativna iskustva kao i naslutiti neka početna rješenja posebno za prvu crtu obrane – agencije za provedbu zakona, koje u ovakvim situacijama moraju djelovati preventivno ali i dijelom represivno kao materijalnom sastavnicom krajnje nužde.

DEFINIRANJE URBANOG NASILJA

Iako još sve rane od terorističkih napada u protekloj deceniji nisu zarasle, problem njegova definiranja, suočen različitim teorijama i pogledima na pravo otpora, kao i pravo suzbijanja nasilja, doveo je do promatranja terorizma kao suvremenog fenomena današnjice, iako postoji stoljećima u raznim oblicima.

Već danas, čak i unatrag jednak broj godina, zamjetan je porast novog fenomena kojeg nazivamo urbanim nasiljem, kojeg smo dugi niz godina promatrali kao prosvjednike za različita prava čije je ponašanje izmaklo kontroli, sve do trenutka dok nismo zbrojili štete i ušli u suštinu ovakvih ponašanja.

„Danas se ne dešava jedna stvar sa jednim imenom, nego više različitih stvari ali

tijesno povezanih. Trend ovog fenomena današnjice promatramo u određenom broju koraka: 1. Aktivisti (male grupe ljudi). -2. Lokalne ili nacionalne grupe većeg broja ljudi. -3. Protesti većih razmjera. -4. Revolucionari. Konačan cilj svih je promjena ili utjecaj na vladajući režim“.³¹⁴

Nepostojanje jasne definicije je posljedično vezano za nepoznavanje same pojave u cjelini. Neki autori smatraju da su to neredi (*riots*), previranja (*upheaval*) ili urbano nasilje (*urban violence*), no svi se slažu da nema jedinstvene tipologije nego se mijenja kroz različite fenomenološke oblike braneći temeljna prava i slobode spram individualne odgovornosti za kriminal.³¹⁵

Danas, analizom svih pojava možemo kazati da nastaju sljedeće varijable: Prosvjedi mogu biti zakoniti i nezakoniti, a jedni i drugi mogu biti mirni ili s izraženim narušavanjem javnog reda i mira (JRM). Nezakoniti su svaki nasilni prosvjedi koji nisu pod kontrolom i koji ulaze u zonu kriminala.

„Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) je još 2002. godine definirala nasilje kao: Namjernu uporabu fizičke sile, ozbiljnom prijetnjom ili realiziranu, protiv sebe, drugih osoba ili skupina ili zajednice, koja za posljedicu ima ili može imati ozljede, smrt, psihološke traume ili stanje oduzetosti. Iako najčešća u uporabi definicija nasilja predstavljena je kao uporaba fizičke sile koja izaziva ozljede ili smrt osoba kako bi se ostvarili određeni ciljevi ili koja predstavlja psihološke traume, materijalnu štetu koja u pozadini ima uporabu psihičke i fizičke sile. Upravo zbog ovoga neki autori ga tretiraju kao nasilne konflikte iako svaki konflikt nužno ne izaziva psiho fizičko ozljeđivanje, dok je nasilju svakako to u osnovi. Konflikt može završiti mirnim rješavanjem određenog

³¹³ European Union, Consolidated Treaties, Charter of fundamental rights, Title II – Freedoms, Article 11 (Freedom of expression and information), Article 12 (Freedom of assembly and association), Publication Office of EU, Luxembourg, 2010.

³¹⁴ Sebastian, Roche, Profesor u Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja Francuske (CNRS), izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.

³¹⁵ Ibid

spora dok kada postane nasilan dobiva elemente kažnjive po zakonu“.³¹⁶

Upravo ova granica zbog nepostojanja jasne definicije, je mjesto promatranja s ciljem dolaska do rješenja preveniranja prerastanja bilo kojeg konflikta strana u nasilje, odnosno pravovremeno prepoznavanje destrukcije u vremenu i prostoru, što i čini temeljnu aktivnost agencija za provedbu zakona obučenu i opremljenu za ovu problemsku oblast.

PREVENIRANJE STANJA NESIGURNOSTI IZAZVANOG NASILJEM

Ključno pitanje što zapravo preveniramo?

Nekada da bi smo znali što prevenirati, moramo znati koje posljedice mogu nastati i od kojeg društveno neprihvatljivog ponašanja uobličienog u zakonom predviđenu i kažnjivu odgovornost.

Za neke nasilje nastaje širenjem osjećaja straha, za neke su to razmjeri nereda ili pobune, dok neki smatraju da nasilje započinje ozljeđivanjem ili smrtnim stradavanjem pojedinaca sudionika. U svakom slučaju nužno je prepoznati kada mali događaj prerasta u veliki događaj: 1. Iskra ili inicijacija – šta daje povoda nasilnom ponašanju (osjećaj nepravde ili nesigurnosti, nezadovoljstvo postojećim socijalnim ili ekonomskim stanjem i sl.); 2. Aktivnosti koje šire nasilno ponašanje (ideologija grupe, vjerska, politička ili druga uvjerenja); 3. Vektori komunikacija, mediji i informacijske tehnologije (*face to face* komunikacija, telefonska, komunikacija putem društvenih mreža ili drugi oblici prijenosa informacija).

Dakle moramo pratiti „simptome“ ove pojave da bi smo znali kada i u kojoj mjeri aktivirati snage za provedbu zakona, jer ključno pitanje je što je to prvi okidač, da konflikt ili mirni prosvjed preraste u nasilje velikih razmjera.

Osim ovih koraka nužno je rangirati razinu očekivanih nereda (sigurnosna prosudba), locirati mjesto i vrijeme određenog događaja (koji može determinirati i uzroke), lokalizirati pojedine aktiviste od ranije poznatih ili detektirati one više nasilne od ostalih, te prema ovim elementima stupnjevati djelovanje snaga za provedbu zakona kako ne bismo isprovocirali veće nasilje od očekivanog.

Primjer Švedske tzv. Husby Riots³¹⁷ (Neredi iz Husbija), koji su se desili 9 - 17.5.2013., godine, što je za stanovnike ovog malog grada u Švedskoj bio neočekivani događaj, kazuje kako se ne odnositi prema prosvjednicima.

Naime, u predgrađu Štokholma, nazivom Husby u tijeku policijske akcije u kojoj je supruga jednog 69 godišnjeg stranca, pozvala policiju zbog nasilja u obitelji, isti je ubijen hicem u glavu jer je u tijeku policijskog upada u stan imao nož u ruci kojim je prijetio žrtvi. Sve se smatralo klasičnom policijskom akcijom, dok nisu počele kružiti glasine. Inače u tom gradiću većinom žive imigranti, jer je Švedska poznata po vrlo liberalnoj imigracijskoj politici, a kako je ubijeni bio podrijetlom portugalc, policija je megafonom pozivala na mirni razlaz okupljenih koji su prosvjedovali protiv ovakve policijske brutalnosti. Policija se oglasila putem medija da imenovani nije ubijen nego da je ranjen i da je hospitaliziran u lokalnoj bolnici. Ubrzo se pročulo da to nije istina i da je isti usmrćen hicem u glavu što je izazvalo revolt imigranata koji su to povezali sa njihovom rasnom, vjerskom pripadnošću i počeli su prosvjedi i sukobi sa policijom.

Posljedice ovih nereda su oko 200 zapaljenih vozila, zapaljena škola, restorani i policijska stanica Husby, oko 30 mladića je sudjelovalo, 30 uhićenih, 32 policajca ozljeđena te proizvedeni dodatni troškovi policije za oko 1 milion eura. U konačnici

³¹⁶Caroline O N Moser, Urban violence and Insecurity: An introductory roadmap, Environment&Urbanization Vol 16 No 2 October 2004

³¹⁷ Jerzy Sarnecki, Profesor, Štokholmski univerzitet kriminologije, Švedska, izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.

Švedske vlasti su nakon ovog događaja iznimno postrili imigracijsku politiku zemlje.³¹⁸

Analiza uzroka: bitan je imidž policije, jer policija je ta koja štiti ljudska prava i slobode bez obzira na boju kože, vjerski nacionalnu ili rasnu pripadnost. No, ovdje je policijski pokušaj davanja lažnih informacija postao kontra produktivan jer su pokušali prikriti policijsku brutalnost, a koja je shvaćena kao namjerno ubijanje ne švedskih državljana. Policija je smatrala svoj posao u cilju sigurnosti i otklanjanja opasnosti kod žrtve nasilja u obitelji, a druga strana namjernim nasiljem i ubojstvom imigranta. Sve zajedno dovelo je do kulminiranja i navedenih posljedica. Dakle policija mora birati sredstva i transparentno obavljati svoj posao bez obzira o kome se radi, te javno prikazati svoj rad, a svoje aktivnosti pratiti realnom prosudbom situacije u kojoj se primjenjuje prekomjerna sila, te o tome informirati javnost.

Iskustva Velike Britanije u slučaju ubojstva mladića Marka Duggana, također pokazuju uzroke i propuste u djelovanju policijskih snaga, a u cjelovitim analizama u članku Reading the Riots³¹⁹, vidljiva je i anketna analiza prosvjednika i percepcije novinara, a posebno interesantan je prikaz uporabe *twittera* u inkriminirano vrijeme.

Naime, u tijeku policijske akcije, Mark Duggan, je ustrijeljen prilikom policijskog pokušaja njegova uhićenja u operaciji Trident (suzbijanje ilegalnog naoružavanja crnačke populacije) jer je po policijskim izvorima spremao napad vatrenim oružjem i u trenutku uhićenja je bio naoružan. Policija je izjavila da je Mark Duggan uperio pištolj u policijskog službenika, a kasnije izjavila da je to bila greška i da nije došlo do opaljenja prema policiji nego se radilo o

rikošetu policijskog metka. Sve se u konačnici shvatilo da je Mark ubijen bez da je uporabio vatreno oružje što je u konačnici podiglo *crnačku zajednicu* Totenhama na noge, te su krenuli sa prosvjedima. Prosvjedi su se korištenjem mobilnih komunikacija u ovom slučaju *twittera* rapidno širili i na druge gradove pod opaskom rasističkog napada policije, tako da se u par dana nasilje proširilo sa Totenhama na London, Birmingham, Norwich, Manchester Liverpool, Nottingham i druge gradove.

Nakon ovih događaja koji su za posljedicu imali materijalnu štetu od oko 10 milijuna birtanskih funti, 1000 uhićenih, stotine uništenih vozila...provedeno je sveobuhvatno istraživanje uzroka i trenda ove pojave, Reading the Riots, od kojih izdvajamo bitne.

Većina sudionika je mlađa populacija od 18 do 30 godina starosti, muške osobe, iz siromašnih područja te niske razine obrazovanja. Najčešće izgovorene rečenice u njihovoj verbalnoj i pisanoj *twitter* komunikaciju su : *Ovo mi je najbolji dan u životu, besplatan shopping, nemam što izgubiti, najbolja tri dana mog života, crna djeca će biti zaustavljena prije mene, mrzim policiju, policija je najveća banda, ne bih bio ovdje da imam posao i td.*

„Analizama se došlo do zaključka da ovi prosvjednici uopće ne žele nikakve povlastice, niti promjenu režima ili vlasti nego se radi očito o čisto kriminalnom ponašanju posebno huligana koji su se uključili zajedno s mirnim prosvjednicima i doveli do eskalacije nasilja, samo čekajući povod, a koji je opet kao i ranijem primjeru pronađen u nekorektnom i netransparentnom izvještavanju policije. Prema ovim analizama prosvjednici izrazito mrze policiju i svaki njihov krivi korak smatraju novim povodom za nastavak i produbljenje eskaliranja sukoba“.³²⁰

³¹⁸ The Guardian, 25 svibanj 2013. godine, <http://www.theguardian.com/world/2013/may/25/sweden-europe-news>, 27.10.2013

³¹⁹ The Guardian, Reading the Riots, cjelovite analize događaja, <http://www.theguardian.com/uk/series/reading-the-riots>

³²⁰Tim Newburn, Profesor na Manhajmskom Sveučilištu i Centru za studij kriminologije i kaznenog prava, Velika Britanija, izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.

Policijska iskustva su bila sljedeća: nepripremljenost policije, za događaje ovolikih razmjera, nedovoljan broj policijskih službenika, problem međusobne suradnje i pomoći različitih policijskih agencija, kvantitet razmjene sigurnosnih informacija je bio nezadovoljavajući.

Također poznati slučaj koji datira iz 1981 godine u Velikoj Britaniji, u gradu Brixton, kada je policija, u vremenu ekonomske krize tog vremena, bilježila male rezultate, te su Afričko Karibijske zajednice bile u porastu. Nerijetko su palili kuće, ugrožavali druge stanovnike nasilničkim ponašanjem, a policija je ocijenjena neučinkovitom. Ove skupine su se sve više udruživale i marširale Londonom, ispred Parlamenta, a nerijetko je bilo i dilanje narkotika. Policija je zavela operaciju Swamp 81., iskoristivši ovlasti koje im je dao tada usvojeni tzv. 'sus zakon' (Stop and search) prema kojem se dozvoljava policijskim snagama da zaustave i pretresu bilo koga na javnom mjestu ukoliko se ponaša sumnjivo pa čak i da istoga uhite, bez obzira jeli počinio ili ne kazneno djelo. Afričko-Karibijska zajednica ovo je ocijenila kao diskriminirajući akt kojim policija uhićuje i pretresa samo crnačku populaciju bez ikakvog povoda. Posljedice su bile poražavajuće: 299 policajaca je ozlijeđeno, 65 civila, uništeno je 61 osobno vozilo kao i 56 policijskih vozila, zapaljeno je 28 različitih objekata i 82 osobe su uhićene.

Istraga o cijelom slučaju od strane ministra unutarnjih poslova (Home Secretary), bilo je povjereno Lordu Scarmanu, kojom prilikom je utvrđena nediskriminirajuća ali i neproporcionalna uporaba "zaustavi i pretraži (stop and search)" ovlasti posebno prema crnačkoj populaciji. Posljedično po ovom slučaju utemeljen je novi kodeks ponašanja policijskih službenika kao i utemeljenje institucije za žalbe na rad policije (Police Complaints Authority), 1985 godine, kako bi se vratilo povjerenje javnosti u rad policije. Scarman je zaključio da je kompleksnost političkih, socio

ekonomskih čimbenika uzrokovao nasilne proteste, a da je okidač bilo ponašanje policije i provođenje aktivnosti spram određene grupacije ljudi, bez konzultacija sa zajednicom ili policijom na području gdje se aktivnosti provode.³²¹

Iskustva iz Irske, Belfast, na temelju analiza nereda i prosvjeda među skupinama visokog stupnja segregacije protestantima i katolicima, britanskim unionistima i irskim nacionalistima. Analize su rađene na tragu slučajeva iz 1996. godine promatranjem izgreznika i građana koji trpe posljedice tih ponašanja. Ove analize su pokazale da svako izbjegavanje komunikacije među skupinama postaje podložno dezinformiranju, a koje rezultira novim nasiljem, paljenjem kuća i napadom na nedužne civile. U ovo vrijeme bili su začetci mobilne tehnologije te se policija postavila u ulogu pregovarača među skupinama i nastojala objektivizirano prenositi zahtjeve jedne i druge strane. Uvođenjem mobilne tehnologije predstavnici određenih skupina u konfliktu, ne želeći da budu viđeni sa suprotnom stranom ili policijom koristili su ove tehnologije za prijenos informacija, tako da kada se povuče jedna skupina povlačila bi se i druga. Ovaj sustav „umrežavanja“ doprinjeo je uspostavi boljih odnosa na relaciji katolika i protestanata.³²²

Iskustva Nizozemske, u tzv projektu X Haren³²³, opetovano ukazuju na ispoljenu mržnju ka policiji.

Naime, 15 godišnja djevojka iz grada Haren u Nizozemskoj odlučila je proslaviti 16. rođendan i napraviti party za 70 osoba koje je pozvala putem društvene mreže

³²¹ Brixton riots,

<http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/25/newsid_2546000/2546233.stm>,

³²²Neil Jarman, istraživač suradnik, Instituta za proučavanje transformiranja konflikta i socijalne pravde, Sveučilište u Queens, Belfast, Velika Britanija, ujedno i ravnatelj Instituta za istraživanje konflikta Velike Britanije, izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.

³²³ Project X Haren,

<http://www.bbc.com/news/world-europe-19684708>

Facebook. Prilikom pozivanja greškom je utipkala slanje poruke na „*Public*“, te je ista proslijeđena prijateljevima prijateljima na više od 500 adresa. Nakon što se ovakva snježna loptica zakotrljala pozivanje se multipliciralo i na party je pozvano preko 30 000 osoba od kojih je 6000 nepoznatih iz Hamburga, Berlina i dugih gradova najavilo dolazak na party kojeg su nazvali Project X Haren. Nakon što je djevojka obavijestila roditelje, a roditelji gradonačelnika i susjedstvo te su poslali pismo upozorenja koje se iznenada našlo na internetu, da bi ovo moglo prerasti u problem, mediji su počeli širiti glasine kako se očekuje dolazak preko 30 000 nepoznatih osoba, alkoholiziranih i problematičnih na partijanje u njihovom malom mjestu. Policija je ovo shvatila ozbiljno i formirala je posebnu policiju za suzbijanje nereda kao i pozvala susjedne policije u projektu nazvanom X. U slučaju dolaska planirano je da ih policija smješta na lokalni stadion. Narednog dana pojavile su se doista tisuće nepoznatih izgrednika koji kada su ugledali policiju za suzbijanje nereda, i usmjeravanje ka stadionu odmah započeli nered.

Većina izgrednika su bili 18,19 godina starosti čak 11 malodobnika, od kojih je 35 uhićeno i osuđeno za izazivanje nereda. Očito je i ovdje prepoznata zlouporba komunikacijskih sredstava kao jedan od školskih primjera za mobiliziranje mase iz različitih gradova, te kao okidač za nered determinirana je pojava policije za suzbijanje nereda kao i pokušaj da se uspostavi bilo kakav red kojim bi ih usmjeravali na stadion. Dakle i ovdje se čekao svaki krivi korak policije.

PRIKUPLJANJE DOKAZA I INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

Digitalno doba današnjice donijelo je nove tehnologije kojima u globalizacijskom svijetu beremo plodove prijenosa informacija „*in real time*“, ali jednako tako i posljedice zlouporabe ovih tehnologija ili medija. „Osvrnemo li se na nove termine

poput globalizacije shvaćamo da je originalan termin za sve društveno političke procese novi svjetski poredak. Ako bi pojednostavljeno ostali na tom terminu, onda bi glavna odrednica „novog svjetskog poretka“ za 21. vijek bila sadržana u formuli „Demokratizacijom u integracije do globalizacije“. Globalizacija je novi pojam s kojim smo se suočili na kraju 20. vijeka. Ne postoji jedinstvena definicija globalizacije, ali ona predstavlja svako prelaženje teritorijalne granice kao i rapidan tehnološki razvoj. Ako se osvrnemo na organizovani kriminalitet, sa razvojem globalizacije su se pojavili i novi oblici ili tipovi organizovanog kriminala, cyber kriminalitet je jedan od tih oblika³²⁴.

„Mediji su generički termin koji znači sve metode ili kanale informiranja i zabave. Masovni mediji obuhvaćaju novine, radio i televiziju, a druge značajne forme komunikacije uključuju knjige, film, glazbu, kazalište i likovnu umjetnost. Kraj dvadesetog stoljeća doživio je globalizaciju kulture masovnih medija, ali ne smijemo previdjeti činjenicu da su tijekom čitave povijesti neformalne metode komunikacije, poput razgovora u kavanama, na ulici ili u trgovinama bile standardni lokalni mediji za prenošenje informacija, te ti neformalni kanali postoje u suvremenim društvima uz svu najmoderniju multimedijску tehnologiju. U proces širenja straha u nekoj većoj ciljanoj grupi neizbježno će biti uključen neki kanal ili medij širenja informacija, koliko god bio neformalan ili lokaliziran“³²⁵.

U većini promatranih slučajeva eskaliranog nasilja, u dijelu organiziranja, koordiniranja, komunikacije prosvjednici su se služili društvenim mrežama, instant porukama, Wi-Fi i *bluetooth* tehnologijom, a na šta nas upućuje nedavna prošlost:

³²⁴ Karl Lesjak, Međunarodni značaj globalizacije u borbi protiv organiziranog kriminaliteta, Organizovani kriminalitet i druga krivična djela, Univerzitet u Travniku, Pravni fakultet, 2014.

³²⁵ Wilkinson, Paul, Terorizam protiv demokracije - Odgovor liberalne države, Golden marketing, Zagreb, 2002., str. 186.

Arapsko proljeće, kada je 80 % aktivista u Egiptu koristilo društvene mreže za komuniciranje, prosvjedi u Gazi parku Turska, koja je čak nastojala ograničiti uporabu interneta, Flash mobs, blackberry iz 2003, *tweeter* revolucija u Moldaviji 2009, Španjolska 2012 ili Hong Kong 2014, koji zbog restrikcija interneta prelazi na *bluetooth* komunikaciju i umrežavanje. Ništa ih nije zaustavilo.

Stoga digitalne medije ne možemo promatrati kao uzrokom nasilja ili bilo kakvog nasilnog ponašanja, sve dok ne dođe do prijenosa poruka poticajnog karaktera kroz govor mržnje. U pravilu govor mržnje (hate crime), kod svog *feedbacka* uvijek ima odgovor prožet većom mržnjom ili konkretnim fizičkim nasiljem, stoga ovaj prijenos na daljinu može biti fatalan.

U suvremenom dobu u kojem živimo, prijenos informacija postaje ne samo jednostavan već nužan kulturni dio svakog stanovnika. Potreba za komuniciranjem danas se razvija kao i svaka druga životna potreba, a svoj enorman razvoj zahvaljuje globalizacijskom sustavu. „Informacije su vječita životna potreba, dio su i temelj života i svake komunikacije. Informacije razmjenjuju sve žive stanice, živa bića i njihove zajednice. One su njihovi orijentiri i putokazi. Pomoću njih se bića sporazumijevaju i raspoznaju, vežu i razdvajaju. Informacije su za ljude osnova njihove individualnosti te osjećaja pripadnosti okruženju, samospoznaje i samoodržanja, stvaranja i održanja ljudskih zajednica svih vrsta i razina, sve do opće povezanosti na razini čovječanstva. Informacijsko komunikacijski razvoj omogućuje ljudima da razviju svoju individualnost, vlastitost, a da se čovječanstvo pritom oživotvori kao globalna zajednica“³²⁶.

Broj podataka i informacija iz dana u dan se povećava čime se povećava i

podloga ljudskog znanja i samo znanje. Produbljuju se ljudske spoznaje, ljudski vidici te se razvijaju znanstvene i istraživačke mogućnosti, ali i prijenosi ideja i različitih ideologija na jednostavan i brz način. Ovim suvremenim tehnološkim dostignućima ljudi brže, lakše i bolje obavljaju svoje poslove, dolaze u posjede određenih roba i usluga, ali i infektivnih ideologija kojima osobe upravo vezane za komunikaciju postaju lako podložne. Na ovaj način razvija se informacijska globalizacija, koja sadrži beskonačan informacijski potencijal bez obzira na prostornu udaljenost i vremenske zone.³²⁷

Promatrajući ga samo u zoni urbanog nasilja smatra se velikim potencijalom za rapidno multipliciranje korisnika prihvatitelja poruke, odnosno brzu razmjenu informacija u realnom vremenu, kojim se postiže eksteritorijalnost i veći stupanj organiziranosti i kontrolirane pokretljivosti mase. Na ovaj način se javljaju i razvijaju odnosi među nepoznatim manjim skupinama, kreira se eksterna pozornost onih koji prate događanja na društvenim mrežama, aktiviraju se pasivni sudionici prevladavanjem svih informacijskih barijera, informacije bivanju filtrirane kao refleksija određenih stajališta, stvara se kohezija istomišljenika s jedne strane kao i polarizacija istomišljenih grupa s druge strane, kreira se virtualni neprijatelj i tada dolazi do radikalizacije i mobiliziranja grupa spremnih na konkretne nasilne aktivnosti.

Upravo ovaj lanac kretanja u digitalnom svijetu se koristi kod kriminaliteta urbanih sredina.

Ovim putem agencijama za provedbu zakona ostaju druge mogućnosti kao što su kontrola komunikacija, interneta i GSM mreža, prikupljanje elektronskih dokaza za eventualni kazneni postupak, analiza lokaliteta koncentrirane uporabe društvenih mreža (pr. Reading the Riots), kako bi se znalo sa kojih lokaliteta je poslan najveći broj poruka kao i na koje lokalitete su

³²⁶ Javorović, Božidar; Bilandžić, Mirko, Poslovne informacije i business intelligence, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007., str. 103.

³²⁷ Javorović, Božidar; Bilandžić, Mirko, op. cit., str. 103.

stizale, te sa kojih lokaliteta su mobilizirane eksteritorijalne skupine nevezane za događaj ali koje su u svojim područjima imale nasilni *feedback* ili davale bilo koji oblik potpore.

Upravo korištenjem globalnog digitalnog svijeta u dijelu *cybercrima*, a koji se koristi u svrhu mobiliziranja urbanih kriminalnih skupina, štete mogu biti nemjerljive. Ne smijemo se zanositi da ćemo otkriti baš sve jer IP adresa detektira računalo ali ne i korisnika, kod web stranice vidljiva je samo 1/10 podataka dok ostatak ostaje nepoznat, koristi se enkripcija podataka što otežava djelovanje u realnom vremenu.

U dokaznom postupku digitalnog svijeta, a posebno kod kriminaliteta urbanih sredina, elektronski dokazi postaju od nemjerljivog značaja. „Kao izvore digitalnih ili elektronskih dokaza možemo navesti među ostalim: Internet komunikaciju, korporativni intranet, bežično umrežavanje (*wireless networking*), mobilne mreže (GSM, GPRS, 3G), elektronsku poštu, instant poruke (*instant messaging*), jer digitalni dokaz je svaka informacija sa dokaznom vrijednošću, pohranjena ili prenesena u binarnj formi, i informacija pohranjena ili prenesena u binarnoj formi koja može biti prikazana u razumljivim obliku na sudu“³²⁸.

S druge strane primjena represije zahvatima u „digitalni svijet“ kao što je restrikcija interneta, ograničavanje brzine i količine prijenosa podataka, gašenje ili slabljenje GSM signala, nije se pokazalo kao dugotrajno efektivnom metodom, jer „vatra je zapaljena“. Prije svega samo je usporila komunikaciju na određeno vrijeme, što ne sprječava prosvjednike da pronađu alternativne načine komuniciranja (Egipat 2012, Hong Kong 2014, Gezi Park 2013), ili čak verbalnog prijenosa informacija (Belfast, Brixton), u vrijeme kada ovaj način razmjene informacija nije postojao. No, nesmiemo zaboraviti da u ovom dijelu gazimo tanku crtu temeljnih ljudskih prava,

³²⁸ Stephen Mason, *Electronic Evidence: Disclosure, Discovery and Admissibility*, LexisNexis, London, 2007., str.1-55.

prava na slobodu govora koja se plasira društvenim mrežama kao slobodu izražavanja mišljenja, a koja je zajamčena Europskom konvencijom o temeljnim ljudskim pravima i slobodama.

Smatramo da ulazak represije u digitalni svijet može ostaviti samo negativne posljedice, ali moramo se na isti uključiti pravljenjem alternativnih ideologija, formiranjem policijskih društvenih mreža, koristeći se pravilima kriminalističke metodike, kao i pridobijanja skupina istomišljenika koji nisu za rješavanje problema nasilnim putem (Španjolska 2012), te primjenom već ranije pomenutih analitičkih metoda praćenja komunikacija kako bi se pratio trend kretanja skupine i eventualno spriječila nova žarišta. Ograničenja postaju adekvatna mjera kod slučajeva ugrožavanja nacionalne sigurnosti ili težih oblika narušavanja javnog reda.³²⁹.

³²⁹**Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama,**
Članak 10., Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

2. Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama predviđenim zakonom i koje neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristranosti sudstva.

Članak 11., Sloboda okupljanja i udruživanja

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima, uključujući i pravo osnivanja sindikata i pridruživanja sindikatima zbog zaštite svojih interesa.

2. Ova prava neće biti ograničena izuzev na način propisan zakonom i koji je neohodan u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti ili javne sigurnosti, u cilju sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava sloboda drugih. Ovim člankom se ne zabranjuje uvođenje zakonitih ograničenja na ona prava koja uživaju pripadnici oružanih snaga, policije ili državne administracije.

ZAKLJUČAK

Ovaj zločin današnjice ili pak prerastanje mirnih prosvjeda, boraca za određena socijalna, ekonomska, vjerska ili druga prava, u nasilje na ulicama, ima duboke korijene i u svojoj prošlosti. Ne zaboravimo Francusku revoluciju, stoljećima daleko, ukoliko ih promatramo sa aspekta tehnoloških dostignuća, no svojom svrhovitošću, brzinom djelovanja, širinom razmjera gotovo identično ponašanje bilježimo i danas. Iz niza navedenih primjera, kao i do sada provedenih analiza o kauzalitetu ovakvog ponašanja, vidljivo je da upravo mirni prosvjedi nastaju urokovani negodovanjem zbog nezaposlenosti, niskog socio ekonomskog statusa, ekonomske krize, postojanja korupcijskih režima, vizije bezperspektivnosti, antagonizama unutar populacije, loše povezanost sa zajednicom, kriminal, kao i drugih socijalnih tenzija.

Sa sigurnosnog aspekta nužno je poznavati okidače, ili pravovremeno prepoznati simptome, kada mirni prosvjedi prerastaju u nasilne, jer praksa je pokazala da uvijek u skupini mirnih prosvjednika se nalaze oni koji žele iskoristiti ove skupove za svoje kriminalne namjere. Djeluju agresivno, potiču masu na nepredviđeno i nekontrolirano ponašanje, šire dezinformacije, izazivaju sukobe sa policijom, koriste društvene mreže za organiziranje i plasiranje informacija s ciljem pridobivanja istomišljeničkih grupa i sl.

Problem se čini jednostavan, no ukoliko se osvrnemo na blisku prošlost prosvjeda u Španjolskoj 6. miliona ljudi na ulicama (2011), Gezi Park-Turska, milion aktivista na ulicama (2013), Hong Kong, milioni ljudi na ulicama (2014), Budimpešta-Madžarska, 600 000 prosvjednika blokira grad (2014), postavimo si temeljna pitanja: Kako kontrolirati ovu masu, šta ako se stvari izmaknu kontroli i prosvjedi prerastu u nasilne.

Upravo kao sastavni dio mase, kao najčešćeg oblika kolektivnog ponašanja,

pojavljuje se tzv. rulja kao dio ekstremnog ponašanja ljudi. Svaka masa je anonimna pa se ljudi osjećaju sigurno i mnogo lakše odlučuju na društveno neprihvatljiva ponašanja, vođeni idejom „svi su takvi, u masi“. U takvim situacijama individualno ponašanje ulazi u domen zabranjenog jer u normalnim okolnostima ne bi se odlučivali na te korake. U ovim masama posebno je bitno emocionalno stanje grupe ili uzbuđenje, koje se virusno prenosi sa jednog na drugog prosvjednika.³³⁰

U ovom slučaju svi pogledi su uprti u agencije za provedbu zakona posebno one koje su obučene i opremljene za ovakve situacije, a koje prije svega moraju imati u vidu sljedeće korake:

1. Prosudbu policijskih snaga, brojno stanje, tehničku i drugu opremljenost, obučenos, poznavanje zakonskih okvira u kojima mogu djelovati;
2. Prosudbu događaja, očekivanu brojnost ljudi, postojanje „potencijalno opasnih“ aktivista, od ranije poznatih policiji, lokalitet kretanja i okupljanja ili mjesta ka kojemu usmjeravamo masu;
3. Spremnost na eventualno uhićenje sigurnosno opasnih izgređenika, nakon razdvajanja grupa nasilnih od nenasilnih, kako bi se zakonito uporabile represivne metode;
4. Uporaba medija - javnih servisa, objektivnim informiranjem o događaju kao i mjerama koje policija kani učiniti, kako bi se održalo povjerenje građana u policiju,
5. Zaustavljanje prometnica ili javnog prijevoza ukoliko se očekuje dolazak novih prosvjednika te ukoliko je već došlo do eskaliranja nasilja,
6. Ostvarivanje suradnje sa regulatornim komunikacijskim tijelima, internet provajderima i telekom operatorima, kako bi se locirao najveći promet informacija ili eventualno isti deaktivirao na određeno vrijeme s ciljem onemogućavanja komuniciranja skupina koje pozivaju na nasilje, ili da

³³⁰ Korajlić, Nedžad; Kešetović, Želimir; Toth, Ivan; Krizni menadžment, Sarajevo, Velika Gorica 2013.

telekom operateri šalju upozoravajuće sms poruke o kažnjivosti uporabe podatkovnog prometa u svrhu poticanja na teška kaznena djela;

7. Raditi na prosudbi stanja po regijama skupine, kako bi se razlikovala kriminalna motivacija od one socijalno uzrokovane;
8. Koristiti video nadzor nad kritičnim mjestima, kako bi se pravovremeno reagiralo na uporabu nedozvoljenih sredstava kojima se ugrožava sigurnost građana i policije;
9. Uspostaviti komunikaciju sa prosvjedničkim skupinama, vođama skupina, pokazati puno razumijevanje i poštivanje, posebno ukoliko se radio o socio ekonomskoj ugroženosti kao motivacijskom ciklusu, te uspostava pregovaračkih kontakata sa skupinom, kako mržnja spram policije nebi rapidno rasla;
10. Definirati kritičnu infrastrukturu i sigurnosne zone te koordiniranje svih agencija za provedbu zakona uključenih u proces sigurnosnog stabiliziranja, kako bi ove zone ostale zaštićene, definiranjem posebnih sigurnosih strateških smjernica;
11. Obuka policije za ovakve situacije je od ključnog značaja, jer uporaba nekih postrojbi policije posebne namjene, bez ukazane potrebe, frustrira masu koja ih percipira kao dodatni pritisak, pojačava mržnju spram policije i dovodi do eskaliranja sukoba;
12. Posebna obuka medija o sigurnosnoj kulturi objektivnog izvještavanja s ciljem smirivanja tenzija, a potom razvoja debatnih analiza o uzrocima ovakvih ponašanja.

Sve navedeno je u domeni rješavanja stanja koje je već došlo do policijskih redova, no policija je sekundarno rješenje problema kojeg treba rješavati zajednica u cjelini. Dakle policijske strukture, obučene ili ne za ovakva događanja ne rješavaju socijalne i ekonomske probleme, problem nezaposlenosti ili probleme restrikcije

određenih prava, iako policiju prosvjednici nerijetko promatraju u fokusu produžene ruke vladajućeg režima.

Naravno, polazni temelj i pretpostavka bilo kojeg od koraka policije mora biti poštivanje temeljnih ljudskih prava, prava na mirno okupljanje i udruživanje građana kao i prava na slobodu govora i izražavanja, te u slučaju zahvata u domen slobode izražavanja i govora putem suvremenih komunikacijskih sredstava iznimno voditi računa o zaštiti osobnih podataka. Za sve ovo nužno je redefinirati postojeći ili pak izgraditi novi pravni okvir.

U protivnom, kada dođe do sukoba policije i prosvjednika, već je kasno jer dolazi do formiranja „suprotnih“ strana. Požar se gasi na mjestu uzroka, pravovremeno, prateći glas naroda te suradnjom policije sa zajednicom.

LITERATURA I DRUGI IZVORI

- [1] Brixtonriots, <http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/25/newsid_254600/2546233.stm>,
- [2] Caroline O N Moser, Urban violence and Insecurity: An introductory roadmap, Environment&Urbanization Vol 16 No 2 October 2004.
- [3] European Union, Consolidated Treaties, Charter of fundamental rights, Title II – freedoms, Article 11 (Freedom of expression and information), Article 12 (Freedom of assembly and association), Publication Office of EU, Luxembourg, 2010.
- [4] The Guardian, <http://www.theguardian.com/world/2013/may/25/sweden-europe-news>,
- [5] The Guardian, Reading the Riots, cjelovite analize događaja, <http://www.theguardian.com/uk/series/reading-the-riots>
- [6] Javorović, Božidar; Bilandžić, Mirko, Poslovne informacije i business intelligence, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.

- [7] Jerzy Sarnecki, Profesor, Štokholmski univerzitet kriminologije, Švedska, izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.
- [8] Karl Lesjak, Međunarodni značaj globalizacije u borbi protiv organiziranog kriminaliteta, Organizovani kriminalitet i druga krivična djela, Univerzitet u Travniku, Pravni fakultet, 2014.
- [9] Korajlić, Nedžad; Kešetović, Želimir; Toth, Ivan; Krizni menadžment, Sarajevo, Velika Gorica 2013.
- [10] Neil Jarman, istraživač suradnik, Instituta za proučavanje transformiranja konflikta i socijalne pravde, Sveučilište Queens, Belfast, Velika Britanija, ujedno i ravnatelj Instituta za istraživanje konflikta Velike Britanije, izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.
- [11] Project X Haren, <http://www.bbc.com/news/world-europe-19684708>,
- [12] Sebastian, Roche, Profesor u Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja Francuske (CNRS), izlaganje na Međunarodnoj konferenciji o urbanom nasilju, Lisabon 23-24. 10. 2014.
- [13] Stephen Mason, Electronic Evidence: Disclosure, Discovery and Admissibility, LexisNexis, London, 2007.
- [14] Wilkinson, Paul, Terorizam protiv demokracije - Odgovor liberalne države, Golden marketing, Zagreb, 2002.